

ע"ש לאונרד דיוויס / Leonard Davis Institute for International Relations / המכון ליחסים בינלאומיים

מה ניתן ללמוד מכדורגל על גלובליזציה, ולהפך

Author(s): גיא בן-פורת

Source:

Politika: The Israeli Journal of Political Science & International Relations /

פוליטיקה: כתב עת ישראלי למדע המדינה וליחסים בינלאומיים

גלובליזציה בישראל (סתיו תשס"ט), 18, 2008, pp. 11-25

Published by: Leonard Davis Institute for International Relations / ע"ש לאונרד דיוויס

המכון ליחסים בינלאומיים

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23390831>

Accessed: 16-12-2017 05:25 UTC

REFERENCES

Linked references are available on JSTOR for this article:

http://www.jstor.org/stable/23390831?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents

You may need to log in to JSTOR to access the linked references.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דיוויס / Leonard Davis Institute for International Relations is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to

Politika: The Israeli Journal of Political Science & International Relations / למדע המדינה וליחסים בינלאומיים
פוליטיקה: כתב עת ישראלי.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

מה ניתן ללמוד מכדורגל על גלובליזציה, ולהפך

הקדמה: בין הגלובלי והלוקאלי: כדורגל וזהות

הספורט בכלל, והכדורגל בפרט, הוא נקודת מפגש מרתקת ליחסים הכלכליים, התרבותיים והפוליטיים בעידן הגלובליזציה. קופי אנאן, המזכיר הכללי לשעבר של האו"ם, תיאר את הכדורגל כ"יותר אוניברסלי מהאו"ם", וטען שמעט אירועים תרבותיים יכולים להביא יחד "משפחות של עמים ואנשים" כדי לחגוג את המשותף כמו גביע העולם בכדורגל (Smart, 2007). הפופולריות העצומה של הכדורגל מתבטאת גם בכלכלה שלו. בשנת 2001 הוערך המחזור המסחרי של הכדורגל העולמי ב־250 מיליארד ליש"ט, שווה ערך לתמ"ג של הולנד (Giulianotti and Robertson, 2007). אולם, הכדורגל איננו רק ביטוי ל"כפר הגלובלי", מכיוון שבמגרשי הכדורגל באות לידי ביטוי שאלות של זהות והשתייכות ובאים לידי ביטוי מאבקים חברתיים, כלכליים ופוליטיים. לא רק החיבור בין פופולריות ועוצמה כלכלית אלא גם עובדת היותו גלובלי ולוקאלי בו בזמן גורמת ליותר ויותר חוקרים לגלות עניין בכדורגל. כך, הופך הכדורגל ה"גלוקאלי" (Giulianotti and Robertson, 2007) לזירה משמעותית להבנה תיאורטית של תהליכים גלובליים ולוקאליים והאינטראקציות ביניהם. מאמר זה מבקש ללמוד את התפתחותו של הכדורגל הישראלי במסגרת תהליכי הגלובליזציה ואת השפעת הגלובליזציה על הזהות המקומית-לאומית המתווכת דרך משחק הכדורגל.

עידן הגלובליזציה מתאפיין, בין השאר, בתצורות חדשות של זהות המתוארות כ"פוסט מודרניות". הזהות הלאומית, המזוהה עם המודרניות, שהייתה חלק אינטגרלי ממדינת הלאום מאותגרת מחד, על ידי זהויות מתחרות בתוך מדינת הלאום עצמה ומאידך, משינויים גלובליים ומהיווצרותן של זהויות גלובליות החותרים תחת ייחודיותה. מול ההתפתחויות העולמיות-גלובליות – כלכליות, תרבותיות ופוליטיות – ה"לוקאלי" איננו מרחב גאוגרפי מוגדר אלא משאב תרבותי המחבר יחדיו קבוצה המעניקה לו באמצעות הפרקטיקות שלה משמעות. המדינה כמוסד מארגן והלאומיות כמקור זהות, לפיכך, מתחרות במוסדות ובמקורות זהות אחרים וחולקות איתם את הסמכות ואת היוקרה. קהילות בעידן הגלובלי מומצאות או מדמיינות עצמן מחדש מול השינויים הכלכליים והפוליטיים בתוך מסגרת המדינה או מחוץ לה (Appadurai, 1994; King, 2000). אולם, היחלשותה

הפונקציונלית של המדינה לעומת אתגרי הגלובליזציה איננה בהכרח מקבילה לירידה בחשיבותה התרבותית והפסיכולוגית ולהמשך היותה של הלאומיות עיקרון מארגן של זהות (McGrew, 1992). הזהות הלאומית מאתגרת בשל התחזקותה של תרבות גלובלית הבנויה על קומודיפיקציה וצריכה, אבל איננה נעלמת בהכרח או אפילו נחלשת (Evans and Kelly, 2002; Tomlinson, 1999).

בתחרויות ספורט בין-לאומיות יש ביטוי לרגשות לאומיים ובסיס להבנייתה של גאווה לאומית (Evans and Kelly, 2002) ובהתאמה, מדינות רבות הגדילו את השקעותיהן בספורט כדי לחזק זהות לאומית (Houlihan, 1997). אולם, הספורט הוא גם חלק מתרבות הצריכה הגלובלית, וככזה, לא רק מושפע מתהליכי הגלובליזציה אלא גם משפיע עליהם (Miller et al, 2001: 1). כך, הספורט ששיחק (ומשחק) תפקיד בעיצובה של הזהות הלאומית הופך גם למוצר גלובלי שבו מעורבות חברות רב-לאומיות, תקשורת גלובלית ושחקנים וקבוצות ההופכים לחלק מסמלי התרבות הגלובלית. הספורט, לפיכך, מהווה זירה מרתקת לדיון בשאלת המתח שבין הזהות הגלובלית המגובה בכוחות כלכליים ובאידיאולוגיה של שוק חופשי לבין הקבוצה כביטוי לזהות מקומית או לאומית אותנטית. כך, בכל ארבע שנים מתחרות ביניהן נבחרות לאומיות זו בזו לעיני צופים ברחבי העולם המזדהים עם הנבחרת "שלהם", ובו בזמן מעלים חלק מהאינדיבידואלים המשתתפים את ערכם בשוק השחקנים הגלובלי. מה אם כך השפעת הגלובליזציה על הספורט בכלל ועל הכדורגל, הספורט הפופולרי בעולם, בפרט? חלק מהחוקרים מצביעים על תהליך של אימפריאליזם תרבותי, החל גם על הספורט, המכפיף את הכלכלות המתפתחות לכלכלות קפיטליסטיות דומיננטיות, אשר מנסות להרחיב את השוק למוצריהן דרך עידוד של תרבות צריכה גלובלית. לעומתם, חוקרים אחרים מצביעים על תהליכים פחות חד-משמעיים וחד כיווניים, אשר מערערים את הביטחון התרבותי בזהות ברוב הארצות אך גם מחזקים התנגדות למה שנתפס כזר וכמאיים (Houlihan, 1997).

תרומתו של הספורט ללימודי הגלובליזציה נגזרת מהיותו מניע של תהליכי הגלובליזציה כמו גם מדד שלהם (Giulianotti and Robertson, 2007). הכדורגל, ענף הספורט הפופולרי ביותר, משמש במאמר זה לבחינת ההתפתחויות של הזהות הישראלית וזיקתה לתנועות הגלובליות של הון, עובדים וסמלי תרבות. ההתפתחויות בכדורגל הישראלי מסוף שנות השמונים קשורות לשינויים שעברה ועדיין עוברת החברה הישראלית ולמתח הדיאלקטי שבין הגלובלי והלוקאלי (רם, 2005). בכדורגל המצוי בין המקומי והגלובלי בא לידי ביטוי לא רק המתח שבין השניים אלא גם הזהויות החדשות הנוצרות מתוך היחסים הדיאלקטיים. מועדוני כדורגל היו בעבר מקור לביטוי לאומי, לעתים חלק ממאבק לעצמאות, כמו במקרה של הבאסקים ואתלטיקו בילבאו (קבוצת הכדורגל המייצגת את הבאסקים) או לגיבוש קהילתי במועדונים עירוניים ושכונתיים. לעומת זאת, מועדונים כמו ריאל מדריד או מנצ'סטר יונייטד הפכו למותגי-על גלובליים הנהנים מחסות של מותגי-על אחרים. בשל השינויים האלה ההכרזות על מותה של מדינת הלאום ושל הלאומיות שרווחו בשנות התשעים לא פסחו גם על הכדורגל. סילביו ברלוסקוני, הבעלים של קבוצת

מילאן האיטלקית וראש ממשלת איטליה, הסביר כי "המושג של קבוצה לאומית הפוך בהדרגה לחשוב פחות. המועדונים הם הדבר האמיתי" (Maguire, 1994:460) אולם, מדינת הלאום ובעיקר הזהות הלאומית, מוכיחה כוח הישרדות המפריך, לפחות לעת עתה, את ההכרזות על מותה, כמו שמוכיחה הצפייה והמעורבות הרגשית בתחרויות ספורט בין-לאומיות.

הגלובליזציה, למרות היותה תופעה נרחבת ומקיפה, איננה "כותשת הכול לכדי תבנית אחידה" (Mittleman, 2000) ומעלימה זהויות, אלא היא תהליך או סדרת תהליכים, המקבלים משמעות שונה במקומות שונים ובאינטראקציה שבין הגלובלי והלוקאלי. דווקא בעולם הגלובלי, זהויות מקומיות מקבלות ביטויים מחודשים וזהויות לאומיות נאבקות על מעמדן, כאשר הן מסתגלות לגלובליזציה ואף משתמשות לעיתים במנגנוני הגלובליזציה כדי לבסס את מעמדן. כך לדוגמה קבוצת גלזגו ריינג'רס הפרוטסטנטית מול יריבתה הקתולית סלטיק:

"בסוף המשחק, במגרש, השאיפות הקפיטליסטיות הללו ניכרות לעין בבירור. כאשר חוגגים הפרוטסטנטים הבקעת גול, משלהב אותם הקפטן של הקבוצה, שחקן איטלקי בשם לורנצו אמורוסו... הוא מנפנף בידיו ומדרבן אותם לשיר את שירי השטנה שלהם לקתולים בקול רם יותר. האירוניה ברורה מאליה, אמורוסו קתולי בעצמו. למעשה, כמוהו גם רוב שחקני ריינג'רס. מאז שנות התשעים המאוחרות מחתימים הרינג'רס, כדבר שבשיגרה, שחקנים קתולים במספר שאינו נופל כמעט ממספרם בסלטיק... מכיוון שאלה השחקנים הטובים ביותר שהם יכולים לקנות בכסף. תארי אליפות חשובים יותר מטוהר הדת... יחד עם זאת, על אף כל מטרותיהם הקפיטליסטיות, אנשי ריינג'רס לא יוצאים מגדרם למנוע גילויי שנאה על רקע דתי... המועדונים מבלים את השנאה האתנית, או מסתפקים בניסיונות קלושים לשכך אותה, כי הם יודעים ששנאה אתנית טובה לעסקים. אפילו בשוק הגלובלי נמשכים אוהדים הכמהים לזהות אתנית – להזדמנות להצטרף למלחמת חורמה בשם השבט שלהם" (פוייר, 2004: 36).

המתח שבין הזהות הגלובלית המגובה בכוחות כלכליים ובאידיאולוגיה של שוק חופשי לבין הקבוצה כביטוי לזהות מקומית או לאומית אותנטית ייבחן במאמר זה באמצעות סקירת התפתחותו של הכדורגל הישראלי. הכדורגל הישראלי, כמו החברה הישראלית כולה, מושפע משינויי ההקשר הגלובליים והאינטראקציה הייחודית בין תהליכי הגלובליזציה לבין המבנה והדינמיקה המקומית. מחד, תהליכי ההפרטה שחקו את מעמדם של חלק מהסמלים של הכדורגל לטובת ניהול כלכלי מחושב אבל, מאידך, ממשיך הכדורגל להיות זירה לביטויים של רגשות לאומיים ולאומניים ולזהות מקומית. במאמר זו אבקש לטעון, כי בעוד שהכדורגל הישראלי עוצב בעבר בידי ה"מודל הפוליטי" ובהכוונתה של מדינת הלאום החל משנות השמונים – שנות התפתחות הקפיטליזם הישראלי ותהליכי הגלובליזציה – התפתח הכדורגל דרך ה"מודל הכלכלי" (Ben-Porat and Ben-Porat, 2004). תהליך זה ובו יבוא של שחקנים, היחלשות המרכזים הפוליטיים והתפתחות הבעלות הפרטית על קבוצות

הכדורגל, למרות חשיבותו, מוגבל משתי סיבות עיקריות. האחת, הגלובליזציה של ישראל מותנית במעמדה הכלכלי והפוליטי והשנייה – שאיננה ייחודית רק לישראל – לזהות המקומית, גם בעידן הגלובלי, יש ערך כלכלי, המחבר את האוהדים לקבוצה וקושר אותם בקשרי נאמנות. השאיפה לזהות גלובלית, אם כך, נוטה, מרצון או מכורח המציאות, להשתלב בזהות (או זהויות) מקומיות לכדי מארג מורכב ומפוצל של זהות המאפיינת את המציאות הגלובלית.

גלובליזציה, ספורט וזהות

הגלובליזציה מוגדרת כ"תהליך או סדרת תהליכים המכילים שינוי בארגון המרחבי של יחסים חברתיים וחליפין – שניתן לאמוד אותם במונחים של עצמה, היקף, מהירות והשפעה – היוצרים תנועות חוצות גבולות, רשתות של פעילות והפעלת עצמה" (Held et al, 1999). בין היתר מתאפיינת הגלובליזציה בעלייתם של מוקדי עצמה לא טריטוריאליים כגון: חברות רב־לאומיות, מקלטי מס או ארגונים כלכליים אזוריים, שאינם בשליטתה של המדינה ומאתגרים את ריבונותה. תהליכים אלה, המתוארים כ"דה־טריטוריאליזציה", מטשטשים את גבולות המדינה הנפתחים לתנועות של הון, ידע, סחורות ובני אדם ואת ריבונותה הטריטוריאלית של המדינה. עתידה של המדינה, כמו זה של זהויות לאומיות ואתניות מצוי בוויכוח בין המתארים את המדינה כמצויה בשלבי גסיסתה (Kobrin, 1998; Omhae, 1995; Rosecrance, 1996) לבין אלה, שמסיבות אקדמיות או פוליטיות, נשארים נאמנים למושג המדינה וספקנים בדבר השפעתה הכוללת של הגלובליזציה (Hirst, 2000; Weiss, 1998). אולם, הביטויים המוחשיים של זהויות לאומיות כמו המשכיותם של סכסוכים אתניים ולאומיים מעידים, שההשפעה של הגלובליזציה איננה חד משמעית. לצד הצמיחה הכלכלית וההתייעלות המזוהה עם הגלובליזציה קווי השסע המפרידים בין מעמדות כלכליים־חברתיים בתוך מדינות לבין מדינות עשירות ועניות הופכים חדים יותר, ובהתאמה מתחזקים אי שביעות הרצון והמחאה (Devetak and Higgot, 1999; Rodrik, 1997; Sassen, 1998; Tilly, 1995).

למרות עצמתם של התהליכים הגלובליים, לזהות שעניינה מדינה וטריטוריה יש עדיין משמעות בעיני רוב האנשים המחוברים אל הקהילה הלאומית מסיבות רגשיות־סנטימנטליות וחומריות־אינטרסנטיות. זהויות אלה עשויות להתחזק כחלק מההתנגדות ה"מקומית" לתהליכי הגלובליזציה. נוסף להתנגדות המקומית, הסותרת את תהליכי ההאחדה וההשטחה, הגלובליזציה עצמה, כפי שמסביר Appadurai (1990) היא תהליך מורכב של תנועות שונות ומופרדות (disjunctured). התנועות הגלובליות של הון, כוח עבודה ותרבות (מרכיביה העיקריים של הגלובליזציה) יוצרות אינטראקציות שונות עם ה"מקום" והשפעותיהן לא שוות ולעיתים סותרות זו את זו. ה"גלוקאלי", החיבור שבין הגלובלי והלוקאלי, מתאר את היחסים המתקיימים ביניהם ואת ההשפעות והתלות ההדדית (Giulianotti and Robertson, 2007). הבנת

תהליכי הגלובליזציה מצריכה, לפיכך, תשומת לב לאינטראקציה שבין הגלובלי והלוקאלי, הערכת ההשפעה של כל אחד ממרכיביה העיקריים והאינטראקציה המקומית בין שלושת מרכיביה – הון, כוח עבודה ותרבות. הספורט ככלל והכדורגל בפרט מושפעים מהתנועות הגלובליות ומהדינמיקות בין גלובלי ולוקאלי והמורכבות הגלוקאלית מקבלת את ביטוייה גם בהתפתחות הספורט. כך הכדורגל עובר, מחד, תהליכי הומוגניזציה של כללים, ניהול ואפילו טקטיקה, אבל, מאידך, נשמרת הטרוגוניה הקשורה במסורות קיימות או נוצרת הטרוגוניה חדשה מתוך רצון להתבדל ולייצור ייחוד (Giulianotti and Robertson, 2007).

בעקבות הקולוניאליזם האירופאי של המאה ה-19 יצא גם הכדורגל את גבולות אירופה, בתחילה כחלק מההווי התרבותי של הקולוניאליסטיים, ואחר כך אומץ גם בידי האוכלוסייה המקומית עד אשר בהדרגה הפך להיות ספורט עולמי (Mason, 1995; Giulianotti, 1999; Dunning, 1999; Murray, 1998). בעוד שבתהליכי הקולוניזציה היה הכדורגל חלק מההגמוניה האירופאית ובעיקר הבריטית, בתהליכי הדה-קולוניזציה הפך הכדורגל לנדבך בבינוי האומות החדשות בעיקר כאשר הצליחו לנצח את השליטים הישנים ב"משחק שלהם" (Maguire and Bale, 1994; Armstrong and Giulianotti, 1997). כבר בסוף המאה ה-19 ויותר מזה אחרי מלחמת העולם השנייה, התגבש הכדורגל כמסגרת עולמית בעלת חוקים ומוסדות והיווה זירה לתחרות יוקרה בין מדינות. משנות השבעים של המאה העשרים, לעומת זאת, תהליכי הגלובליזציה השפיעו על הכדורגל ועל מעמדו. ראשית, ארגוני הספורט הבין-לאומיים כגון פי"א ואופ"א צברו עצמאות ועצמה, שאפשרה להם במקרים מסוימים לכפות את רצונם על ארגוני הכדורגל של המדינות (Sugden and Tomlinson, 1998). שנית, השינוי במעמדו ובאופיו של הכדורגל כמשחק התבטא בתהליכי ההתמסחרות של המשחק ובהיעשותו סחורה גלובלית (Harvey, 1996; Murray, 1998). כך, ככל שהכדורגל נתפס יותר ויותר כמקור להשקעה ולרווח כלכלי, הון ועבודה (במושגים של ערכי חליפין) הפכו מרכזיים ובעקבותיהם, באופן בלתי נמנע כמעט, התחוללו שינויים תרבותיים ושינויים של זהות המשתנים ממקום למקום.

את השפעות הגלובליזציה על הכדורגל ניתן, אם כך, לנסות ולבחון באמצעות שלושת המרכיבים המרכזיים של הגלובליזציה: תנועות הון (השקעות), עובדים (שחקנים) ותרבות (סמלים תרבותיים – גלובליים וזהויות חדשות). כאשר פנו מועדוני כדורגל ברחבי העולם לכיוון של הפרטה, הפכו חלקם למוקד משיכה להון גלובלי לעתים כנגד ניסיונות – במידה שונה של הצלחה – להגביל תהליכים אלה ולהגן על המועדונים ה"מקומיים". השקעות ההון בכדורגל קשורות גם לניידות של שחקני כדורגל רבים בתוך מדינות וביניהן. בהשקעה או בקנייה של מועדוני הכדורגל השחקנים, לא מעט פעמים, הם הנכס המרכזי, שעשוי להנפיק רווחים באמצעות הצלחותיה של הקבוצה במפעלים היוקרתיים או דרך מכירתם לכל המרבה במחיר. הגלובליזציה של הכדורגל מקבלת ביטוי גם בספרה התרבותית, הקשורה לתנועות ההון והעובדים, בדמותם של סמלים ודימויים מיובאים ואף אידיאולוגיות ("שוק חופשי"). התנועות של הון, עבודה וסמלי תרבות נשזרות אלו באלו ומסמנות את

ההבדלים בין המרכז לבין הפריפריה המייבאות ומייצאות על פי כוחן היחסי. תרבות הספורט הגלובלית באה לידי ביטוי בפריפריה כאשר הנאמנות לקבוצה המקומית מלווה, לעתים תוך מתח מסוים, באהדה לקבוצה מהמרכז ובאימוץ של גיבורי ספורט גלובליים כמודל לחיקוי. כך, ילדים ברחבי העולם לובשים חולצות של דיוויד בקהאם האנגלי מריאל מדריד (לפני שעבר לארצות הברית) או של רונלדיניו הברזילאי מברצלונה (לפני שיעבור לקבוצתו הבאה). בו בזמן, חברות כלכליות גילו, כי לספורט ישנה הילה ללא תחרות כמעט של אותנטיות, המיתרגמת ליתרונות בשוק תחרותי של חברה צרכנית. הספורט (והספורטאים) הוא מסמן אוניברסלי, החוצה גבולות ומתעלה על הבדלים תרבותיים כפי שמעידים מוצרי הצריכה הנלווים לו, או לעתים מניעים אותו (Smart, 2007).

ההשפעות התרבותיות הגלובליות על הכדורגל המקומי באות לידי ביטוי בדפוס ההתנהגות של שחקנים, אוהדים ומשקיעים. הרגשות הלאומיים המשומרים תוך פרקטיקות של חיי יום-יום ובדרך המתוארת לעתים כ"בנאלית" (Billing, 1997) בשל היותה לא מודעת, עשויים להיות מושפעים מחדירתה של תרבות גלובלית בדרכים שתוארו לעיל. מול הלאומיות הבנאלית מתפתחת גם "קוסמופוליטיות בנאלית" (Giulianotti and Robertson, 2007) של מפגשים ואימוץ סמלים וריטואלים גלובליים, שאינם מוחקים זהויות אתנור-לאומיות קיימות. יתרה מכך, הכדורגל ממשיך לשמש גם כמקור לביטוי רגשות לאומיים ולעתים יכול אף לשמש כמגן מפני חדירתה של הגלובליזציה. חברות וקהילות מקומיות עשויות לשמר סגנון משחק משלהן כחלק ממאבק נרחב יותר כנגד הגלובליזציה או לאמץ חלק מהתרבות הגלובלית ולדחות חלקים אחרים (Maguire and Tuck, 1998; Giulianotti, 1999). כך, כאשר מונה כוכב העבר מרקו ון-בסטן למאמן נבחרת הולנד הוא התבקש להחזיר את המשחק ההולנדי המסורתי ולהילחם בגלובליזציה באמצעות הפיכת הקבוצה שוב להולנדית. ואכן, הופעתה של הולנד ביורו 2008 זכתה לתמיכה נלהבת, לפחות עד הדחתה ברבע הגמר. בטענה לקיומה של זהות פרטיקולרית במסגרת הכדורגל האוניברסלי הופך המשחק מ"גלובלי לגלוקאלי" (Lechner, 2007; Giulianotti and Robertson, 2004). בעוד שהגלובליזציה, אם כן, מטשטשת זהות לאומית ומקומית, ההתנגדות לה עשויה לחזק זהויות אלה. לחילופין, כמו במקרה הישראלי, עשויה הזהות הלאומית להיות זהות אחת מני אחרות או שה"לאומי" וה"גלובלי" ישלימו זה את זה (King, 2001; Holton, 2005). ההשפעה של תרבות הספורט הגלובלית (המגובה בהון גלובלי ותנועת עובדים) על הזהות הלאומית והמקומית, לפיכך, איננה חד-משמעית וידועה מראש אלא תלויה מקום וזמן.

ישראל: הקשר היסטורי ופוליטי

בשנותיה הראשונות של ישראל הייתה המדינה בעמדה אסטרטגית, שאפשרה לה שליטה מרובה על ההון המיובא, על ההגירה, על ההתיישבות ועל המדיניות

התעשייתית והקנתה לה אוטונומיה ויכולת תמרון. העמדה האסטרטגית של המדינה, אפשרה למפלגת מפא"י הדומיננטית ליישם מדיניות כלכלית קיינסיאנית, שהייתה חלק מתהליכי בניוי המדינה והלאום ויצירת מדינת רווחה. ריכוזיות זו של המדינה האפילה על החברה האזרחית, כך שארגונים אזרחיים (בדרך כלל) כמו מועדוני הכדורגל היו קשורים לספרה הפוליטית ולעתים נשלטים על ידה. הדומיננטיות של הפוליטיקה בחברה הישראלית באה לידי ביטוי בולט באופן ניהולם של מועדוני הכדורגל באמצעות שלושה ארגונים פוליטיים, מרכז "הפועל" הקשור להסתדרות ולמפא"י, מרכז "מכבי" הקשור לציונים הכלליים ומרכז "בית"ר של מפלגת חרות. התאחדות הכדורגל הישראלית הייתה לכאורה ארגון עצמאי על פי דרישת התאחדות הכדורגל העולמית, אבל, בפועל, נשלטה ההתאחדות בידי המרכזים הפוליטיים, שחילקו ביניהם את הסמכויות והתחרו על השליטה. לצד המאבקים וניגודי האינטרסים היו שלושת המרכזים מאוחדים בהתנגדותם למסחורו של המשחק. המרכזים תמכו בשימור הסטטוס החובבני של השחקנים, מנעו מעורבות פרטית בניהול המועדונים והציבו מגבלות על ניידותם של השחקנים. עמדתם של המרכזים תאמה את עמדת המפלגות הפוליטיות ומוסדות המדינה, אשר ראו את הכדורגל כחלק מהשדה הפוליטי וכנדבך בתהליך בניוי האומה והמדינה. כך, כבר באוקטובר 1948 נשלחה נבחרת הכדורגל למשימה לאומית, שתוארה בעיתון דבר כ "מסע ייצוג ותעמולה בארצות הברית". (בן-פורת, 2003).

השינויים, שחלו בחברה ובכלכלה הישראלית בשנות השמונים, השפיעו על הכדורגל והשתקפו בדפוסיו החדשים ובהשתנותו ממשחק לסחורה. בשנים אלה החלה ישראל להידמות לכלכלה קפיטליסטית-מערבית שבמרכזה הפרטה, צבירת הון פרטי ומעבר מסביבה כלכלית ממשלתית לסביבה כלכלית עסקית-פרטית (רם, 2005). התפיסות הניאורליברליות, שאומצו בידי המפלגות הפוליטיות (גם אלה שזוהו בעבר עם השמאל), תורגמו למדיניות של הפרטה, צמצום מדינת הרווחה והשתלבות גלובלית. התהליכים הכלכליים והפוליטיים לוו (וחוזקו) בחדירה מוגברת של תרבות גלובלית או אמריקנית (רם, 2005; Azaryahu, 2000). בשל השינויים שתוארו היה הכדורגל הישראלי בשנות השמונים מוכן, במגבלותיו, לגלובליזציה. מרכזי הספורט נחלשו בעקבות היחלשות המפלגות הפוליטיות שמשכו את תמיכתן הכלכלית. יכולתם הפוחתת של המרכזים להמשיך ולתמוך בקבוצות פתחה ליזמים פרטיים את הדרך להשתלב במועדוני הכדורגל. אולם, תהליכי הגלובליזציה של ישראל, למינת ליבם של רבים ממדדי התהליך, נותרו מוגבלים הן בשל מעמדה בכלכלה הגלובלית הן בשל התמשכות הסכסוך הישראלי-ערבי. גם הגלובליזציה של הכדורגל הישראלי נותרה חלקית, למרות השינויים שיתוארו בהמשך, אשר במסגרתם ה"מודל הפוליטי" של תקופת בניוי המדינה הוחלף ב"מודל המסחרי" המותאם לתהליכי הליברליזציה של המשק והחברה הישראלית.

הכדורגל וההון

הון פרטי, מקומי או זר, מילא תפקיד שולי בכדורגל הישראלי עד שנות התשעים בעיקר בגלל הדומיננטיות של מרכזי הספורט הפוליטיים. הכסף למימון מועדוני הכדורגל, כולל השכר של השחקנים שמעמדם היה בפועל חובבני למחצה, היה בחלקו הארי ציבורי ועבר מהמדינה אל המרכזים ומשם אל הקבוצות. בשנות השמונים, כאשר החלו המרכזים לאבד מכוחם היו צריכים מועדוני הכדורגל לחפש מקורות מימון חליפיים ונפתחה הדרך להון הפרטי. דוגמא בולטת למגמה החדשה הייתה ניסיונו של איש העסקים הבריטי רוברט מקסוול בשנת 1990 לרכוש את בית"ר ירושלים. הקבוצה הייתה לא רק מהבכירות בכדורגל הישראלי, בעלת קהל אוהדים גדול אלא גם הקבוצה המזוהה ביותר עם מחנה הימין והליכוד. מקסוול, למרות יהדותו והתיאורים המחמיאים שלהם זכה בעיתונות הישראלית, ראה את הקבוצה בראש ובראשונה כאפשרות השקעה, נוסף לאפיקי השקעה אחרים שלו בישראל. למקסוול, היו כבר השקעות בקבוצות כדורגל במולדתו, בריטניה, והתחום לא היה זר לו. מקסוול התנה את השקעתו באיחוד של הקבוצות הירושלמיות, בית"ר והפועל, למרות היריבות ההיסטורית בין הקבוצות ובין פטרוניהם הפוליטיים. התנגדותם של המועדונים לאיחוד הביאה בסופו של דבר לביטול העסקה.

העניין של מקסוול בבית"ר היה דוגמא יוצאת דופן למעורבות של הון זר בכדורגל הישראלי, למעט ניסיון נוסף של איש העסקים הישראלי לשעבר, יואב כ"ץ בשנת 2004–2005 לרכוש את זכויות הניהול של הפועל חיפה. מעורבות נרחבת יותר, אם כי זהירה, הייתה להון מקומי ברובן המכריע של קבוצות הצמרת הישראליות. בשנת 1994 נעו תקציבי מועדוני הכדורגל הישראליים בין 1.5 ל-6 מיליון דולר, בשנת 2001 גדלו התקציבים ונעו בין 2.25 ל-15 מיליון. ערכה הכולל של הליגה הבכירה גדל מ-42 מיליון דולר בשנת 1994 לכ-65 מיליון בשנת 2001, למרות צמצום מספר הקבוצות מ-16 ל-12 (Ben-Porat and Ben-Porat, 2004). המנהלים החדשים של הכדורגל הישראלי הם אזרחי ישראל, בעלי עסקים בינוניים עד גדולים במונחים ישראליים. יעקב שחר, בעל סוכנות ליבוא רכב ועד לא מכבר הבעלים של חברת ביטוח גדולה רכש בשנת 1993 את זכויות הניהול של קבוצת מכבי חיפה וביסס את הקבוצה כמובילה בכדורגל הישראלי. לוני הרציקוביץ', הבעלים לשעבר של מכבי תל-אביב הוא בעל סוכנות לייבוא מוצרי אלקטרוניקה. קבוצת בית"ר ירושלים עברה לניהול פרטי, תחילה בידי איש העסקים גד זאבי ואחר כך לידי קבוצה של ארבעה אנשי עסקים. אחרי קריסתה הכמעט מוחלטת של ההסתדרות בסוף שנות השמונים עברו גם קבוצות הפועל הבכירות לניהול פרטי, כאשר מאיר שמיר, בעל חברת הייטק, רכש את הפועל פתח-תקווה (ומאוחר יותר עזב אותה), קבוצת אנשי עסקים רכשו את הפועל תל-אביב ואלי ז'ינו את הפועל באר-שבע.

בשנות האלפיים נוספו בעלי הון חדשים לכדורגל הישראלי. דניאל יאמר, איש עסקים יהודי-גרמני ובעל קבוצת כדורגל בסלובקיה רכש את קבוצת הכדורגל מכבי נתניה, אשת העסקים אלונה ברקת רכשה את הפועל באר שבע מהליגה השנייה,

והדוגמא הבולטת ביותר הוא ארקדי גאידמק שרכש את בית"ר ירושלים. גאידמק, איש עסקים ממוצא רוסי, שעשה את הונו בצרפת ובאפריקה ושב לישראל (כאשר בצרפת תלויות נגדו האשמות על סחר לא חוקי בנשק) הפך מעורב ביוזמות כלכליות, פילנטרופיות ופוליטיות שונות. עם פעילויות אלה נמנו רכישה של חברות מסחריות שונות ותרומות שקיבלו סיקור תקשורתי נרחב, כמו הקמת עיר אוהלים לתושבי הצפון בזמן מלחמת לבנון השנייה, הוצאת תושבי שדרות המופגזת לנופש באילת ומימון אירוע ציבורי ביום העצמאות. בתחום הספורט נעשה מעורב גם בכדורסל כמממן של קבוצת הפועל ירושלים, כתורם לקבוצת בני סכנין ובעיקר בכדורגל, כבעלים של בית"ר ירושלים. גאידמק השקיע סכומי כסף יוצאי דופן בקבוצת הכדורגל כאשר הביא מחוץ לארץ מאמנים ושחקנים יקרים והצליח להביא את בית"ר לאלופות ראשונה זה שנים ארוכות. בשנת 2008 התווסף לרשימה גם אלכס שניידר, יהודיקנדי-רוסי שרכש את קבוצת מכבי תל-אביב.

ההון הפרטי המושקע בכדורגל הישראלי ברובו מקומי ומושקע בידי אנשי עסקים הנחשבים ישראליים. יאמר וגאידמק מציגים גם הם את עצמם כישראלים, המעוניינים לתרום לחברה הישראלית דרך מעורבותם, והאחרון אף מצהיר באופן גלוי על תכניות פוליטיות שהכדורגל (עם התרומות האחרות) עשוי לסייע להן. בשני המקרים הסיכוי לרווח הוא לכל היותר קטן. אולם, להשקעה של הון מקומי ישנן השלכות נוספות בכל הנוגע לגלובליזציה של הכדורגל הישראלי. ראשית, הרווחים הפוטנציאליים והיוקרה העולים מהשתתפות במפעלים בין-לאומיים מעודדים את בעלי הקבוצות להגדיל את השקעותיהם בקבוצה. שנית, לעתים התעמתו בעלי הקבוצות עם ראשי ההתאחדות לכדורגל כאשר האינטרסים של הקבוצות התנגשו עם אלה של הנבחרת הלאומית. כך, אם בשנים עברו התנגשו מנהלי הקבוצות והמרכזים הפוליטיים על הייצוג הראוי בנבחרת, כעת ההתנגשויות נובעות לעתים דווקא מהאינטרסים המסחריים של בעלי הקבוצות המעוניינים לשמור את שחקניהם בריאים ומוכנים לטובת הקבוצה.

הכדורגל ותנועת העובדים

במודל הפוליטי הייתה התנועה של שחקנים בכדורגל הישראלי מוגבלת, גם ב"יבוא וייצוא" וגם בניידות בין הקבוצות. למעט מקרים בודדים דוגמת שני שחקנים קפריסאים, ששיחקו בהפועל חיפה (1952) או דרום אמריקאים בבית"ר תל-אביב (1962), לאחר החלטת ההתאחדות למנוע יבוא שחקנים זרים התבססה הליגה על שחקנים מקומיים. יוצאי הדופן היו כדורגלנים יהודים, שהיגרו לארץ ובזכות חוק השבות נחשבו עם הגעתם לישראלים ויכלו לשחק במסגרת הליגה. בכיוון הנגדי היו מעט שחקנים ישראלים, שעברו לשחק בחוץ לארץ, בדרום אפריקה או אוסטרליה. רק בשנות השבעים והשמונים החלו שחקנים בודדים לעבור אל הליגות האירופאיות היוקרתיות. שחקנים ישראלים נרכשו ממועדונייהם בישראל, בתיווכם של סוכנים

זרים ומקומיים, ונהנו משכר גבוה יותר במועדונים החדשים. בו בזמן, התפתח גם שוק מקומי שבו עברו שחקנים מקבוצה לקבוצה בארץ ונרכשו בהתאם לערכם. אם בעבר היו השחקנים במידה רבה חלק בלתי נפרד מהמועדון, הפכו השחקנים בהדרגה למקצוענים, הנעים ממקום למקום בהתאם לחוזי השכר המוצעים להם, כולל מעברים, שנתפסו בעבר כ"בלתי אפשריים", בין קבוצות עירוניות השייכות למרכזים פוליטיים שונים.

התפרקותן או היחלשותן של המסגרות הישנות והמרכזים הפוליטיים, עם כניסתן של ההון הפרטי הביאו, בסופו של דבר, לפתיחת הכדורגל לשחקנים זרים. המועדונים הגדולים היו להוטים לייבא שחקנים זרים לקבוצותיהם, הן בשל הכישרון והן בשל עלותם הנמוכה יחסית בגלל תקנות מס ההכנסה. ב-1989 התירה ההתאחדות לכדורגל לכל מועדון בליגה בכירה לגייס שני שחקנים זרים והמספר עלה לשלושה ב-1993 ולחמישה ב-1999, ומשנת 1993 הותר לגייס שני שחקנים זרים גם בליגת המשנה. השחקנים הראשונים שהגיעו היו מדרום אמריקה, ברית המועצות לשעבר ויוגוסלביה, שכרם בליגה הישראלית היה, לפי הדיווחים, יותר מכפול מזה שהרוויחו בארץ מוצאם. אחוז ניכר ממאות השחקנים הזרים בשנות התשעים היו יוצאי הגוש המזרחי, איכותם הגבוהה של השחקנים ועלותם הנמוכה הפכו אותם לאטרקטיביים במיוחד בעבור מועדוני הכדורגל הישראליים. עם השנים, כאשר המצב הכלכלי בארצות הגוש הקומוניסטי לשעבר השתפר ועלותם של השחקנים עלתה בהתאם, ניכר ההבדל בין המועדונים הגדולים והעשירים בישראל, שיכלו לייבא שחקנים איכותיים בעלות גבוהה לבין המועדונים הקטנים שהתקשו לעמוד בעלויות. בשנים האחרונות, גדל מספרם של השחקנים ממדינות אפריקה בליגה הישראלית והתמעט מספרם של השחקנים ממזרח אירופה.

תנועת השחקנים בכדורגל הישראלי משקפת במובנים רבים את הגלובליזציה של ישראל. מחד, ההון הקטן יחסית של מועדוני הכדורגל, מעמדו השולי של הכדורגל הישראלי והמצב הביטחוני מגבילים את יכולתו של הכדורגל הישראלי למשוך שחקנים זרים. אולם, מאידך, הניידות המוגברת של השחקנים הישראלים בין הקבוצות היא חלק בלתי נפרד מתהליכי ההפרטה של הענף. חשוב מזה, לענייננו, הוא היצוא של שחקנים ישראליים לחוץ לארץ, אשר למרות מספרם המועט מהווים מודל לחיקוי בעבור אחרים ומושכים תשומת לב תקשורתית רבה. כך, גם שחקנים ישראלים, שמשחקים בליגה הבלגית או הטורקית זוכים למעקב בעיתונות הספורט, על אחת כמה וכמה הבוודדים המשחקים בליגות היוקרתיות כמו האנגלית או הספרדית. אם בעבר יציאתם של שחקנים ישראלים לשחק מחוץ לארץ לוותה בביקורת הרי בתקופה הנוכחית נתפסים שחקנים אלה כמצליחנים וכגיבורי תרבות.

תרבות, כדורגל וזהות

בשנותיה הראשונות של המדינה מילא הכדורגל תפקיד בבינוי האומה והמדינה לצד היותו ביטוי למחנות הפוליטיים המרכזיים. כך, משימותיה הלאומיות של נבחרת

הכדורגל זכו לתשומת לב מרובה והישגיה של הנבחרת, המעטים יחסית, רוממו בידי העיתונות האוהדת. במסגרת הליגה, היחסים בין המועדונים, כמו גם היחסים בין האוהדים, נגזרו מהיחסים בין המרכזים הפוליטיים כך שהיריבות הייתה לא רק ספורטיבית. בתנאים האלה, הניידות של השחקנים בין הקבוצות הייתה מוגבלת והשחקנים נתפסו כמי שמשחקים "עבור הסמל". השינויים הפוליטיים והכלכליים, שתוארו לעיל, תרמו קודם כל לפירוק הקשר בין הספורט והפוליטיקה, ובמידה פחותה בין הכדורגל לבין הלאומיות. התנועה המתמדת של השחקנים בין הקבוצות בעקבות חוזים מבטיחים, מכירה של שחקנים מסיבות כלכליות והמספר ההולך וגדל של שחקנים זרים שינו את פני הכדורגל, כאשר רק נאמנותם של האוהדים למועדון נותרה יציבה. את הסמל על החולצה, שסימן את הקשר למרכז הפוליטי (הפועל או בית"ר) החליף הלוגו המייצג את הזיהוי הכלכלי של הבעלים או את החוזה עם החברה המאמצת. גם האוהדים נאלצו להסתגל לתנאים החדשים, להיפרד מ"שחקני הבית", מושג שהפך כמעט חסר משמעות, ולעודד את השחקנים החדשים לטובת הצלחת הקבוצה.

זהות היא עניין חמקמק וקשה יותר למדידה מתנועות של הון או עובדים, ושינויי הזהות על פי רוב אינם מוחלטים וחד משמעיים. זהות אחת איננה בהכרח מוציאה אחרת אלא לעתים קרובות משתלבת עימה למארג מורכב, אשר חלקים ממנו צצים ועולים בהתאם לנסיבות המשתנות. במחקרו על אוהדי מנצ'סטר יונייטד מוצא אנטוני קינג (King, 2000) היווצרות של זהות מקומית, המשתלבת בזהות כלל-אירופאית ומדלגת על הזהות הלאומית. כך, אוהדי הקבוצה המצליחה של מנצ'סטר חוגגים את השתלבותה של הקבוצה במפעל היוקרתי של ליגת האלופות האירופאית, ונוטים להסתייג מנבחרתה המצליחה פחות של אנגליה. יתרה מכך, במקרה של ניגודי אינטרסים בין הקבוצה לבין הנבחרת מעדיפים האוהדים את הקבוצה. אולם, משחקי הגביע העולמי או אליפות אירופה לאומות מצביעים על כך שהעניין בנבחרת הלאומיות רחוק מלמצות את עצמו. רבים מאוהדי הכדורגל, אם כן, משלבים בין העניין בכדורגל העולמי-המקצועני, הגאווה בנבחרת הלאומית והנאמנות לקבוצה המקומית. הנאמנות לסמל המקומי או הלאומי, כמו במקרים רבים של מיתוס, קשורה לעתים אל המציאות בקשרים רופפים, כאשר שחקנים זרים ושחקני רכש הופכים להיות "שלנו", ומהגרים שבאו זה מכבר מאדירים את האומה בתחרויות בין-לאומיות ובו בזמן מבססים את מעמדם כבנים וכבנות לגיטימיים של האומה.

בעידן המודרני הייתה זו המדינה, שבאמצעות מנגנוניה השונים "ייצרה" גם זהות קולקטיבית ואפשרה להכילה המדומיינת לדמיון את עצמה ככזו. בנג'מין ברבר (1995) ממשיג שתי מגמות, החותרות תחת מדינת הלאום, מחד, עולם המק הגלובלי המעמעם את גבולותיה של המדינה מ"למעלה" ומאידך, עולם הג'יהאד, המפרק את המדינה תוך שהוא נלחם במגמות הגלובליות. המגמות הגלובליות והמגמות הלוקאליות חותרות תחת המרכיב המוסדי-ארגוני – המדינה ותחת המרכיב התרבותי-קהילתי – הלאום. השילוב הניגודי בין שתי המגמות המתקיימות בו-בזמן

מסביר את הסתירות, הנצפות בעידן זה בין תהליכי האחדה חסרת תקדים לבין התפרקות חסרת תקדים של החברות האנושיות לקבוצות זהות מבודלות (רם, 2005: 14). היחסים הדיאלקטיים המתקיימים בין עולם הג'יהאד ועולם המק יוצרים ערב רב של זהויות מתנגדות ומשלימות. בהתאמה, הקהילה המדומיינת בעידן הגלובלי איננה מוגבלת עוד למקום גאוגרפי אלא מוחלפת בקהילות גלובליות, החוצות זו את זו ואשר חשיבותן ובולטותן משתנה מפעם לפעם. כך גם בספורט קבוצות הכדורגל משמשות כביטוי לזהות מקומית או לאומית "אותנטית", כמוצר צריכה גלובלי, או לעיתים כשילוב של השניים. ההשפעות התרבותיות של הגלובליזציה ניכרות בהתנהגות היום-יומית של המשתתפים המרכזיים במשחק הכדורגל. השחקנים השואפים להצליח בזירה העולמית, הקהל הצופה במשחקים, הנערכים במקומות רחוקים בזמן אמת ומוצרי הספורט, המזהים עם האייקונים של המשחק ונמכרים למעריציהם ברחבי העולם. כפי שתואר קודם לכן, המפגש בין תרבות מקומית לבין תרבות גלובלית עשוי להיות בסיס של מחאה והתנגדות. אבל, בכל הנוגע לכדורגל ישראלי, בחינת המשתתפים המרכזיים שלו – אוהדים, שחקנים ומנהלים – קשה להבחין בהתנגדות או מחאה. הגלובליזציה של הכדורגל איננה נתפסת כאיום על התרבות המקומית אלא דווקא כהזדמנות חדשה – בשאיפה יותר מאשר במציאות – לייצוג לאומי. כך, משחקי הנבחרת הלאומית או אפילו הקריירה של שחקנים ישראלים בחוץ לארץ מושכים תשומת לב מרובה.

זירת הכדורגל, בישראל כמו במקומות רבים אחרים בעולם, ממשיכה לצד ההתפתחויות הגלובליות-קוסמופוליטיות להיות גם זירה לביטוי רגשות לאומיים וקונפליקטים אתניים או לאומיים. משחקים בין קבוצות ערביות לקבוצות יהודיות, בעיקר אלו המזהות עם הימין הפוליטי הם מוקד תדיר לחיכוכים. כך לדוגמא, משחק כדורגל בין סכנין לבית"ר ירושלים, שנערך באצטדיון טדי בינואר 1995:

"המשטרה, בצעד מבריק, מיקמה את אוהדי סכנין בסמוך ליציע המזרחי. אמנם עשרות שוטרים, גדר וכעשרה מושבים ריקים חצצו בין מחנות האוהדים, אך הקרבה הייתה מספיקה לחימום האווירה. עקב מדיניות הצילום החדשה של המשטרה, נמנעו בשלב זה אוהדי בית"ר מקריאת העידוד 'מוות לערבים' והסתפקו במחרוזת הלהיטים 'מוחמד מת', 'מוחמד הומו', 'ערפאת בגיהנום' ו'סוהא אלמנה'. אוהדי סכנין מצידם, הניפו שלט גדול בו דורס הסוס בסמל קבוצתם את המנורה של בית"ר, וצעקו 'בית"ר זונה', 'אבי נמני בן זונה' ו'ירושלים שלנו', ונענו ב'הר הבית בדינו' (יסעור, 2005).

הכדורגל, במקרה הישראלי, התנתק מהמרכזים הפוליטיים, אולם נותר פוליטי בהוויתו היום-יומית. מבחינות מסוימות מעידים הדפוסים בקרב אוהדי הכדורגל על תהליכי הליברליזציה, שחלו בחברה הישראלית, כאשר שיתופם של שחקנים ערביים בנבחרת ובקבוצות מתקבל בהבנה ושחקנים אלה נשפטים על פי איכותם ותרומתם לקבוצה, כל עוד אינם מערערים על ההגמוניה היהודית (בן-פורת, 2003: 123). אבל, הכדורגל איננו מנותק מההווה הישראלית וממגבלותיו של הליברליזם

הישראלי, וככזה הוא משמש לעתים ביטוי ללאומיות יהודית שוביניסטית או לזהות לאומית ערבית מתנגדת.

נבחרות לאומיות ממשיכות להיות מוקד משיכה ועניין, אבל נראה, כי הקהל נוטה להיות ביקורתי יותר ולתבוע סטנדרטים, כאשר הלאומיות כבר איננה מחפה על כל השאר (בן-פורת, 2003: 137). נאמנותם של האוהדים איננה יכולה עוד להיות מובנת מאליה בעידן שבו מצטמצמים המרחקים, ואשר בו קבוצות מקומיות צריכות להתחרות עם קבוצות עליות זרות שמשחקיהן נגישים לכל בזכות התקשורת הלוויינית, ואינם עוד נחלת קבוצה מצומצמת קוסמופוליטית. צופים ישראלים נהנים בשנים האחרונות מהאפשרות לעקוב לא רק אחרי ליגת האלופות, אלא גם אחרי המשחקים בליגות הספרדית, האנגלית, האיטלקית והגרמנית, ורבים מהם מארגנים את האהדה שלהם בין הקבוצה המקומית, הנבחרת הלאומית וקבוצה זרה שהם עוקבים אחריה, בדרך כלל מועדון פאר כמו ברצלונה, ריאל מדריד או מילאן. כך, מבחין האוהד הישראלי בין הקבוצות "שלו" (מקומית וזרה) לבין הנבחרת הלאומית, כאשר כל אחת מספקת לו היבטים אחרים של תרבות וזהות ומוצא אחר לרגשותיו. בשל פערי הרמות בין הכדורגל המקומי-ישראלי לבין הכדורגל העולמי הסיכוי להתנגשות בין האהדות נמוך וניתן לקיים את שתיהן במקביל.

מסקנות

ההשפעה של תהליכי הגלובליזציה על תרבות מקומית נגזרת ממבנים ומתהליכים מקומיים, לאומיים ואזוריים, ולפיכך צריכה להיבחן באופן אמפירי בתוך ההקשר הרלוונטי. ההשפעה של התהליכים – תנועות של הון, עובדים וסמלי תרבות – שונה ממקום למקום ונגזרת גם מיחסי העצמה שבין הגלובלי והלוקאלי. התנועות של הגלובליזציה, כפי שתוארו במאמר זה, תלויות בקונטקסט המקומי, ובמקרה של הכדורגל הישראלי הן כניסתו של הון זר גלובלי הן כניסתם של שחקנים זרים, למרות השינויים שעבר הכדורגל הישראלי, היו מוגבלים בהיקפם או באיכותם בשל תנאי השוק המקומי. אולם, הליברליזציה והגלובליזציה של החברה הישראלית התוו את מעמדו החדש של הכדורגל ואת המעבר מהמודל הפוליטי אל המודל הכלכלי שבו הפך הכדורגל לסחורה. שינויים אלה פתחו את הכדורגל לתנועות של עובדים ושל הון, ברובן מקומיות, ופתחו בפני האוהדים-צרכנים שווקים חדשים ואפשרויות חדשות. מה אם כך השפעת הגלובליזציה על הזהות המקומית-לאומית המתווכת דרך משחק הכדורגל? התרבות הגלובלית, בפרט, פעמים מאומצת בחום, פעמים אחרות נדחית בתוקף ולעתים קרובות, כמו במקרה הישראלי, משולבת בתרבות המקומית ולא רק בכדורגל. לא זהות גלובלית אחידה, אם כך, נוצרת במגרשי הכדורגל או מול מרקעי הטלוויזיה אלא זהות מורכבת, גמישה ומשתנה, השואלת מבחוץ ומפצלת את מושאי אהדתה. זהות זו מתווכת בידי סוכנים המשתמשים במשחק כדי להאדיר את הלאום והמדינה, לחזק זהות אתנית או לאומית, החותרת תחת המבנה המדיני

הקיים או המבקשת ביטוי בתוכו, או פשוט כדי למכור את הסחורה המכונה כדורגל לצרכני התרבות הנהנים מהאסתטיקה של המשחק והוורטואוזיות של גיבוריו. הכדורגל היכול להיות לאומי ועל-לאומי בר-בזמן, לייצג עיר, קבוצה אתנית, אזור או מדינה, מאפשר לחלקים שונים של הזהות לבוא לידי ביטוי, לעתים תוך מתחים וסתירות, שבסופו של דבר (או של משחק) מוצאות את מקומן.

מקורות

- בן-פורת, א' 2003. *כדורגל ולאומיות*. תל-אביב: רסלינג.
- יסעור, א' 2005. "בעורף האוהד". YNET 9.1.2005.
- פוייר, פ' 2004. *העולם על פי הכדורגל: תיאוריה לא שגרתית על הגלובליזציה*. תל-אביב: מטר.
- Appadurai, A. (1990). "Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy". *Public Culture*, 2 (2) pp. 1–15.
- Armstrong, G. and Giulianotti, R. (eds.) (1997). *Entering the Field*. Oxford: Berg.
- Azaryahu, M. (2000). "McIsrael? On the 'Americanization of Israel'". *Israel Studies*, 5 (1) pp. 45–64.
- Ben-Porat, Guy and Ben-Porat, Amir Guy Ben-Porat and Amir Ben-Porat 2004. "(Un)Bounded Soccer: Globalization and Localization of the Game in Israel". *IRSS*, Vol. 34, No. 4, pp. 421–436.
- Billing, M. (1997). *Banal Nationalism*, London: Sage.
- Dunning, E. (1999). *Sport Matters*, London: Routledge.
- Evans, M.D.R and Kelley, J. (2002). "National Pride in The Developed World: Survey Data from 24 Nations". *International Journal of Public Opinion Research*, 14(3): 303–338.
- Giulianotti, R. (1999). *Soccer*, Cambridge: Polity Press.
- Giulianotti, R. and Robertson, R. (2004). "The Globalization of Football: A Study in the Glocalization of the 'Serious Life'". *The British Journal of Sociology*, Vol. 55, No. 4: 534–568.
- Giulianotti, R. and Robertson, R. (2007). "Sport and Globalization: Transnational Dimensions". *Global Networks*, 7,2 107–112.
- Guttman, A. (1994). *Games and Empires*, New York: Columbia University Press.
- Harvey, J. (1996). "Globalization and Sport: Sketching a Theoretical Model for Empirical Analysis". *Journal of Sports and Social Issues*, 23 pp. 258–277.
- Held, D., McGrew, A.; Goldblatt, D. and Perraton, J. (1999). *Global Transformations*, London: Polity Press.
- Hirst, P. (2000). "The Global Economy: Myths or Reality?", in Kalb et al *The Ends of Globalization; Bringing Society Back In*, Oxford: Oxford University Press pp. 107–123.
- Holton, R.J. (2005). *Making Globalization*, New York: Palgrave-Macmillan.

- Houlihan, Barrie (1997). "Sport, National Identity and Public Policy". *Nations and Nationalism*, 3(1): 113–137.
- King, Anthony (2000). "Soccer Fandom and Post-National Identity in the New Europe", *British Journal of Sociology*, Vol. 51, 3, pp. 419–442.
- King, Anthony (2001). *The European Ritual: Football in the New Europe*, Aldershot: Ashgate
- Kobrin, Stephen (1998). "Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital Economy", *Journal of International Affairs*, 51 (2) pp. 361–386
- Lechner, F. 2007. "Imagined Communities in the Global Game: Soccer and the Development of Dutch National Identity", *Global Networks*, 7,2 193–229.
- Maguire, Joseph (1994). "Preliminary Observations on Globalization and the Migration of Sport Labor", *Sociological Review*, 42,3: 452–80.
- Maguire, J. and Bale, J. (1994). "Sport Migration in The Global Arena", in Bale, J and Maguire, J. (eds.), *The Global Sports Arena*, London: Frank Cass.
- Maguire, J. and Tuck, J. (1998). "Global Sport and Patriot Games: Rugby Union and National Identity", in Cronin and Mayall (eds.), *Sporting Nationalism*, London: Frank Cass, pp. 103–120.
- Masson, T. (1995). *Passion of the People?* London: Verso.
- Miller, Tobi et al (2001). *Globalization and Sport: Playing the Game*, London: Sage.
- Mittelman, James (2000). *The Globalization Syndrome*, Princeton: Princeton University Press.
- Murray, B. (1998). *The World's Game*, Urbana: University of Illinois Press.
- Ohmae, K. (1995). *The End of the Nation State*, New York: The Free Press.
- Rosecrance, Richard (1996). "The Rise of the Virtual State", *Foreign Affairs*, 75 (4) pp. 45–61.
- Smart, B. (2007) "Not Playing Around: Global Capitalism, Modern Sport and Consumer Culture", *Global Networks*, 7,2 113–134.
- Sugden, J. and Tomlinson, A. (1998). *Who Rules the People's Game? FIFA and the Contest for World Soccer*, Cambridge: Polity Press.
- Vichesflish Y. and Ben-Porat, A. (2002). *For the Love of the Game*, Ben Gurion University, Department of Behavioural Sciences (unpublished manuscript).
- Weiss, L. 1998. *The Myth of the Powerless State*, Ithaca: Cornell University Press.